

Prvou obeťou vojny je pravda

Adam Bžoch

Autor je literárny vedec a prekladateľ

Popri bagatelizácii je obľúbeným prostriedkom masovej propagandy, ktorý Putin pozná zo sovietskych čias, eufemizácia.

Pri pohľade na vojenskú agresiu rozpútanú Ruskom na Ukrajine, ktorá len za prvých desať dní priniesla tisíce obetí, môže znieť azda niekomu veta „prvou obeťou vojny je pravda“ trochu pateticky. Nazdávam sa však, že na nej treba trvať *práve* kvôli obetiam tejto vojny a *práve* preto, aby sme ďalšie vojny už nikdy nemuseli zažívať.

Vetu, že aj v prípade ruskej vojny na Ukrajine je prvou obeťou pravda, potvrdzuje napokon samotný fakt, že nie je možné nezávisle, t. j. s najvyššou možnou presnosťou, overiť počet fyzických obetí ani na strane napadnutých, ani na strane agresora.

Nie je to možné vzhľadom na vojnové dianie, ktoré sa v dôsledku statočnosti ukrajinského obyvateľstva bleskovo zmenilo z Putinom vysnívanej bleskovej vojny na tiahly boj a teraz sa v dôsledku tvrdošijnosti kremľských „jastrabov“ mení na brutálnu materiálovú vojnu s archaickým obliehaním miest, kde je nemožné priebežne pozbierať a spočítať všetkých mŕtvych. Počty obetí, o ktorých hovorí jedna strana, sa však celkom logicky nemôžu zhodovať s počtami, o ktorých informuje druhá.

Je pochopiteľné, že Západ zdržanlivo posudzuje informácie o počtoch obetí zverejnených ukrajinskými orgánmi. Zdržanlivosť nevyplýva z podozrievavosti voči ukrajinskej strane, ale z momentálnej nemožnosti objektívne posúdiť straty na ľudských životoch v nekoordinovanej vojne, a potom aj z úzkostlivosti, pokiaľ ide o zverejnenie údajov, ktoré by sa mohli neskôr ukázať ako nie úplne presné. Pokiaľ ide o ľudské životy, nenapraviteľnou krivdou by bolo pomýliť sa čo len o jednu jedinou obeť. Tento nekompromisný postoj k pravde o počtoch obetí je povinnosťou tretej strany. Pre dnes bojujúcich Ukrajincov nebudú zmárnené životy ich blízkych nikdy číslom, no ich konečný počet sa dozvedia, až keď z bojísk pozbierajú všetkých svojich mŕtvych. Približnosť počtu obetí je desivá

v tom, že predstavuje stratu pravdy o presnom rozsahu ruskej agresie. Musíme sa uspokojiť s tým, že strata tejto pravdy je predbežná a v prípade, že čoskoro nedôjde k exterminácii celého ľudstva atómovými zbraňami, sa bude dať napraviť. Hoci to, žiaľ, nevráti životy tým, čo zahynuli, ich pozostalí a celý svet bude musieť v tomto prípade na pravdu počkať.

Azda ešte strašnejšiu smrť pravdy o vojne a jej obetiach však zažíva sám agresor, teda Rusko. Na to, aby Putin udržal morálku ruských vojakov i zavraždeného a zotročeného obyvateľstva Ruskej federácie, bagatelizuje vlastné vojnové straty. Musí však bagatelizujúco informovať aj o zavraždených Ukrajincoch, a najmä: musí popierať straty na životoch civilného ukrajinského obyvateľstva, pretože čo len približné počty mŕtvych vo vojne, ktorú vedie, nevyzerajú mediálne dobre pre jeho autoritársky režim, ktorý sa v priebehu pár dní zmenil na čisto totalitný. Naopak, vedú k celkovej demoralizácii, k protestom a potenciálne by mohli viesť aj k zvrhnutiu jeho vlády.

Bagatelizácia strát je len jednou zo súčastí Putinovej stratégie klamstva a propagandy. V brežnevovských časoch sa ju dobre naučil na školeniach KGB, no bola napokon aj súčasťou sovietskej občianskej každodennosti a sebaútešného postoja, ktorý sa vyjadroval často slovami „nebude to hádam až také strašné“, a zastierala pohľad na realitu. Ako celkový postoj k realite bola toxickým artiklom, ktorý Rusi vyvážali za komunizmu aj do satelitných krajín východného bloku.

Popri bagatelizácii je obľúbeným prostriedkom masovej propagandy, ktorý Putin pozná zo sovietskych čias, eufemizácia. Eufemizmus znamená zastieranie, nepomenúvanie pravým menom, vyhýbanie sa priamemu pomenovaniu. Typickým eufemizmom putinovskej propagandy je označenie ruskej vojny proti Ukrajine ako „špeciálnej vojenskej operácie“. Účel tohto eufemizmu spočíva v prevencii pred nepríjemnými otázkami, ktoré každému mysliacemu človeku schádzajú na um a na jazyk pri slove vojna: Kto napadol koho? Prečo? Je to spravodlivá vojna? Cieľom Putinovho eufemizmu je umlčať verejnosť, aby nekládla takéto a podobné otázky. Vidíme, že dnes sa v Rusku používanie pravdivého označenia, vyslovenie pravdy trestá podľa nového zákona natvrdo pätnástimi rokmi väzenia. A tento zákon proti pravde schválil ruský parlament.

V ranom európskom novoveku, keď ešte neexistovala masová propaganda, predstavovali eufemizmy odporúčaný rétorický prostriedok, ako šetriť svoj

náprotivok pred účinkami zraňujúceho priameho slova. Samozrejme, že ako také boli eufemizmy vlastne vždy pofidérne, no vo svete 15. – 16. storočia sa im prisudzovala aspoň nejaká etická funkcia. Pravdaže, aj v modernom západnom svete, ktorý je založený na priamosti, jasnosti, otvorenosti, transparentnosti, používajú politici eufemizmy. V našom kultúrnom priestore patrí v posledných rokoch k tým najobľúbenejším zjemňujúci výraz „balíček opatrení“. Novinári, spisovatelia, občianskoprávni aktivisti sú však v demokratickej spoločnosti na to, aby každý svojím spôsobom prispel k odhaľovaniu pravdy o realite a prerazil zahmlievajúcu rétoriku politikov. V Rusku, ktoré sa v druhej polovici 80. rokov pokúšalo vyliečiť z propagandistických hmiel glasnosťou, sú dnes novinári a občianskoprávni aktivisti umlčaní a spisovatelia často mlčia zo strachu.

Putinov eufemizmus „špeciálna vojenská operácia“ je, mimochodom, kágébácky termín. Má nielen zastierať, ale aj odstrašiť prípadného kritického laika od nekompetentného utvárania názoru na činnosť profesionálov-špecialistov, ktorými sú v tomto prípade nerozmyšľajúci, úlohy slepo vykonávajúci vojaci. Našli by sme k nemu paralely v žargónoch informačných služieb celého sveta, ale aj v nacistickom politickom žargóne, ktorý poznal eufemizmy ako „špeciálne komando“ („Sonderkommando“), „špeciálne zaobchádzanie“ v zmysle zavraždenia alebo vyvražďovania („Sonderbehandlung“) atď. Po Putinovi zrejme nebude možné slovo „špeciálny“ v ruštine používať bez trpkkej spomienky na ruskú vojenskú agresiu na Ukrajine.

Ďalšími slovami zabíjajúcimi pravdu o ruskej vojne na Ukrajine sú výrazy „neonacisti“ a „narkomani“ – tak Putin nazval predstaviteľov ukrajinskej demokracie. Tieto výrazy, ktoré nemajú žiaden vzťah k realite, sú vytvorené v paradigme rétoriky leninovskej propagandy (Lenin rád hovoril o zahŕňajúcom kapitalizme a v súlade s negatívnymi predstavami svojej doby o kultúre fin de siècle aj o dekadencii Západu). Ruská politická rétorika sa od čias komunizmu zjavne nijako ďalej nerozvinula a stále je náchylná na recidívy do leninsko-stalinských stereotypov. Nesúvislé „obrazy“, ktoré neprenášajú nijaké reálne významy, ale len negatívne emócie, používa Putin s obľubou nie preto, že by pociťoval uspokojenie z intelektuálneho prenikania k jadru veci, ale vynášajú mu horlivé prikyvovanie zastrášených spolupracovníkov a polovzdelaných ruských más na vidieku. Sú súčasťou kultúry zastrášovania (aj fyzického), ktorú

Putin pestuje a ktorou drží – na úkor pravdy o realite – na uzde veľkú časť ruského národa. Tak ako sa v dnešných ruských väzniciach používa slovo „argument“ ako cynický eufemizmus pre bacharský obušok, podobne násilne si Putin vynucuje súhlas so svojou nepravdou o vojne proti Ukrajine napochytre pochytenými slovami „neonacisti“ a „narkomani“.

Ani zďaleka tu však nemôže ísť len o otázku, akým spôsobom Putin a jeho okolie zahmlieva v informačnej časti svojich agresívnych vojnových aktivít pravdu o svojej agresii proti Ukrajine. V jeho rétorike nachádzame jednoznačne nesúvislé zdrapy starých propagandistických floskúl z čias komunizmu, ale to je len časť rétoriky putinovského Ruska, ktoré dnes rozdúchalo vojnu na Ukrajine. Minimálne sedem rokov recyklujú ruskí trollovia vo svojich dezinformačných shitstormoch staré aj nové, klamstvá aj polopravdy, eufemizmy aj whataboutizmy a otravujú nimi svet. Otázka, o ktorú musí ísť, je, ako sa tí, čo padli do osídel tejto ruskej propagandy, z nej jedného dňa dostanú von. Ako zmenia svoju vlastnú mentalitu, ako spracujú otrasnú skutočnosť vlastnej viny v trojuholníku obeť-svedok-páchateľ, keď s ňou budú priamo a neúprosne konfrontovaní a nebudú môcť uhnúť, ako sa to dnes často deje pred mikrofónmi novinárov. Ako sa z nich stanú rovní občania, ktorí vnútorne prekonajú kultúru duchovnej chudoby, aby ju s nekonečnými postsovietskymi frustráciami ako nešťastný omyl myslenia neodovzdávali ďalej svojim deťom. Ruská vojenská agresia na Ukrajine k tomu paradoxne ponúka príležitosť – príležitosť pre mnohých, aby začali konečne myslieť, to znamená racionálne preverovať, nakoľko jazyk, ktorý okolo seba počúvame, zodpovedá realite, v ktorej žijeme.

[Donbas. Kniha priamo z frontovej línie od Denníka N.]